

หมากลิ้นฟ้า
: ผักพื้นบ้านทางยาชั้นยอดของไทย

โดย...รักษเกียรติ จิรันธร
ภาควิชาเภสัชเวทและเภสัชพฤกษศาสตร์
คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
e-mail : crugkear@ratree.psu.ac.th

ท่านคงจะสงสัยกับหัวเรื่องชื่อ "หมากลิ้นฟ้า" เป็นชื่อของผักพื้นบ้านชนิดใด ชื่อดังกล่าวเป็นชื่อท้องถิ่นทางภาคอีสานที่ใช้เรียกต้น "เพกา" นอกจากนี้ยังมีชื่อ "ผักลิ้นฟ้า, ลิ้นไม้, ลิ้นงู" ภาคเหนือเรียก "มะลิ้นไม้, ลิ้นไม้ มะลิตไม้ หรือลิ้นช้าง" ส่วนชื่อ "เพกา" เป็นชื่อท้องถิ่นของทางภาคกลางและภาคใต้ของเรา

เพกาเป็นพืชที่ขึ้นได้ทั่วไปตามธรรมชาติ จัดเป็นไม้ที่ขึ้นง่ายพบได้ทั่วไปตั้งแต่ ที่ราบเชิงเขา หุบเขา ริมห้วย ลำธาร หนองบึง ตามท้องทุ่งริมทาง ตลอดจนป่าละเมาะใกล้หมู่บ้าน เพกามีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Oroxylum indicum* (Linn.,) Vent. อยู่ในวงศ์ Bignoniaceae เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง สูงชะลูดแตกกิ่งก้านบนยอด ใบเป็นใบประกอบแบบขนนก มี 2-3 ชั้น ออกตรงข้ามถี่ ๆ โดยที่ปลายก้านมีใบเดี่ยว (odd-pinnately compound leaf)

ใบย่อยเป็นรูปรียาวคล้ายใบประดู่ เพกาออกดอกในหน้าฝนประมาณเดือนกรกฎาคม - สิงหาคม โดยช่อดอกจะแทงสูงออกไปทางยอดเหนือใบ 2-3 ฟุต

ดอกของเพกามีลักษณะกลมยาวคล้ายหลอด มองเผินๆ คล้ายดอกช้อนกลี้น แต่ส่วนบนแยกเป็นกลีบๆ อย่างชัดเจน ก้านดอกมีขนสีน้ำตาลไหม้ ดอกอ่อนจะมีสีเขียว เมื่อแก่จะค่อยๆ เปลี่ยนเป็นสีม่วงปนแดง ดอกมักจะบานตอนใกล้ค่ำจนตลอดคืน เมื่อติดเป็นผลจะเป็นฝักแบนๆ สีเขียวคล้ายฝักหางนกยูงฝรั่ง (ผลแบบ Silicle) แต่มีขนาดโตและยาวกว่ามักออกห้อยระย้าอยู่เหนือเรือนยอด ฝักแก่มีเมล็ดแบนสีน้ำตาลอ่อน ทั้งสองด้านของเมล็ดมีเยื่อบางใสคล้ายปีก (Wing seed) ช่วยให้ลอยตามกระแสลมไปไกลๆ ทำให้เกิดการแพร่พันธุ์ไปทั่วทุกบริเวณ คนจีนเรียกเมล็ดเพกาว่า "ไชยเดี่ยจั่ว" เป็นส่วนผสมที่สำคัญชนิดหนึ่งใน "น้ำจับเสียง" ที่เป็นเครื่องดื่มแก้ร้อนใน กระหายน้ำ ขับความร้อนในร่างกาย สรรพคุณตามตำรายาไทย พบว่ามีการใช้เพกาตั้งแต่เปลือกต้น ราก ฝัก ใบ และเมล็ด จัดเป็น "เพกาทั้ง 5"

เปลือกต้น มีรสฝาด เย็น ขมเล็กน้อย มีสรรพคุณเป็นยาฟาดสมาน ขับลมในลำไส้ แก้โรคริด ท้องร่วง บำรุงโลหิต ขับน้ำเหลืองเสีย

ราก มีรสฝาดขมเล็กน้อย ใช้เป็นยาบำรุงธาตุ เรียกน้ำย่อย เจริญอาหาร รักษาโรคท้องร่วง บิด ถ้านำมาฝนกับน้ำปูนใสทาแผลที่อักเสบ ฟกฆ่า บวม ให้หายไปในระยะเวลาอันสั้น

ฝักอ่อน นิยมรับประทานเป็นผัก ช่วยบำรุงธาตุ ขับเสมหะ บรรเทาอาการไอ

ใบ ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดท้อง ขับลม บรรเทาอาการปวดไข้ และยังช่วยให้เจริญอาหาร

เมล็ด สามารถใช้เป็นยาถ่าย ยาระบาย แก้ไอ ขับเสมหะ

ในงานสาธารณสุขมูลฐานได้กำหนดให้เมล็ดเพกาเป็นหนึ่งในสมุนไพรที่ใช้บรรเทาอาการไอ ขับเสมหะ โดยนำเมล็ดแก่ครึ่งหนึ่งกำมือ (1.5-3.0 กรัม) ใส่ในหม้อ เติมน้ำ 300 มิลลิลิตร. ต้มไฟอ่อนๆ พอเดือดประมาณ 1 ชั่วโมง ต้มครั้งละ 1 แก้ว วันละ 3 ครั้ง จนอาการไอดีขึ้น

ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์พบว่า สารสกัดที่ได้จากเปลือกต้น มีฤทธิ์ช่วยลดการอักเสบ การแพ้ (anti-inflammatory and anti-allergic) และยังมีฤทธิ์ที่ยับยั้งการบีบตัวของกล้ามเนื้อเรียบของหลอดอาหารในหลอดทดลอง นอกจากนี้การรับประทานผักเพกาหรือยอดอ่อนยังสามารถช่วยลดคอเลสเตอรอลในกระแสเลือดได้

สำหรับการนำมาบริโภคเป็นอาหารนั้น สามารถบริโภคได้ทั้งยอดอ่อน ดอกอ่อน และฝักอ่อน โดยเก็บกินได้ตลอดทั้งปี จะมีมากที่สุดในช่วงปลายฝนต้นหนาว สามารถพบได้ทั่วไปตามตลาดสดในชนบท โดยชาวบ้านจะเก็บฝักเพกาอ่อนมาขายเป็นมัดๆ การเก็บฝักเพกาอ่อนของชาวบ้าน ต้องใช้ไม้สอยยาวๆ สอยเพราะฝักอยู่สูงตามยอดต้น เลือกลงฝักที่เขียว ๆ ขนาดไม่ใหญ่มากนัก เมื่อสอยลงมาเอาเล็บมือจิก ถ้าจิกได้แสดงว่าเป็นฝักอ่อนกำลังน่ากิน

การนำฝักอ่อนของเพกามาปรุงเป็นอาหารนั้น ต้องนำมาเผาไฟแรงๆ จนเปลือกพองไหม้ทั่ว ขูดเอาส่วนที่ดำออกให้หมด เหลือแต่ส่วนในที่มีกลิ่นหอม หั่นเป็นชิ้นตามขวางหนาพอประมาณ สามารถนำมาปรุงเป็นอาหารได้หลากหลายชนิด ทั้งนำมาเป็นผักจิ้มน้ำพริก หรือนำมาทอดกินกับไข่ หรือนำมาผัดกับหมูต่างผักอื่นก็อร่อย จนทำให้ลิ้มอาหารจีนรสเด็ดตามภัตตาคารได้อย่างสนิท ในทางโภชนาการพบว่า ฝักอ่อนเพกามีวิตามินซีสูงมาก (484 มิลลิกรัม/100 กรัม) รวมทั้ง วิตามินเอ 8.3 กรัม มีประโยชน์มากในการใช้เป็นอาหารช่วยป้องกันมิให้เซลล์ร่างกายของคนเราแก่เกินไป ปกป้องอนุมูลอิสระมิให้เกิดขึ้นในร่างกาย อันเป็นผลทำให้เกิดเป็นโรคมะเร็งได้ ถ้าสามารถรับประทานร่วมกับอาหารที่มีวิตามินอีสูงๆ เช่น ไข่ขาวในข้าวกล้อง จะช่วยเสริมฤทธิ์ในการป้องกันการเกิดอนุมูลอิสระในร่างกายได้อย่างสมบูรณ์อีกด้วย

ส่วนยอดและดอกอ่อนสีเหลืองอ่อนเกสรแดงนั้น นำมาปรุงเป็นอาหารได้โดย การลวก ต้ม หรือเคี้ยวหวัะกะที่ซันๆ ราดไปบนยอดดอกอ่อนช่วยเพิ่มรสชาติ หอมมันอร่อยในการเป็นผักจิ้มกับน้ำพริกกุ้งเสียบอย่างกลมกลืน หรือจะนำมาผัดใส่กุ้งก็อร่อย ยิ่งนำมาใส่กระเทียมเจียวจะช่วยเพิ่มรสชาติ เพราะมีรสขมอ่อนๆ คล้ายใบยออันเป็นตัวชูโรงอันวิเศษ ทั้งคุณค่าทางโภชนาการก็ไฉยย่อ ในยอดอ่อน 100 กรัม พบว่าให้พลังงาน 101 กิโลแคลอรี โปรตีน 6.4 กรัม ไขมัน 2.6 กรัม คาร์โบไฮเดรต 13.0 กรัม นอกจากนี้ยังมีวิตามินบี 1 0.18 มิลลิกรัม. วิตามิน บี 2 0.69 มิลลิกรัมและวิตามิน บี 3 2.4 มิลลิกรัม นอกนั้นเป็นเถาและน้ำ

จะเห็นว่า "หมากลิ่นฟ้า หรือเพกา" เป็นผักพื้นบ้านที่มีประโยชน์มากมาย สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นอาหารเสริมสุขภาพได้ อย่างน้อยก็ช่วยเพิ่มความหลากหลายของเครื่องเคียงสำหรับอาหารได้อย่างมากมายตามแต่ความคิดที่จะประยุกต์ให้เหมาะสม เมื่อ "เพกา" ผักพื้นบ้านมีประโยชน์อย่างนี้แล้ว ท่านจะไม่ยินดีที่จะทำความรู้จักกับ "หมากลิ่นฟ้า หรือ เพกา" ของเราอย่างนั้นหรือ

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงสาธารณสุข, 2530. สมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน : สำหรับบุคลากรสาธารณสุข, พิมพ์ครั้งที่ 1, โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, กรุงเทพฯ, หน้า 102-103.
- นิจศิริ เรืองรังษี และพยอม ดันดิวัฒน์, 2534. พืชสมุนไพร, สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, กรุงเทพฯ, หน้า 221.
- สมุนไพรกับสุขภาพ, เพกา : ผักพื้นบ้านต้านโรค : <http://www.anamai.moph.go.th/newsletter/herbs/herbindex.html> : หน้า 6;10 พฤศจิกายน 2545.
- ผักและผลิตภัณฑ์ : คุณค่าทางโภชนาการของเพกา http://www.anamai.moph.go.th/untri/Foodtable/Html/gr_04_5.html : หน้า 1-3; 10 พฤศจิกายน 2545
- The Midnight University, "มะลิโต" ผักพื้นบ้าน สรรพคุณยาสมุนไพรชนิดที่เอาใจเอียงแหง, <http://www.thaimisc.com/freewebboard/php/vreply.php?user=midnightuniv&topic=1126>; 10 พฤศจิกายน 2545.

กลับสู่หน้าแรก

Southern Center of Thai Traditional Medicine

Faculty of Pharmaceutical Sciences, Prince of Songkla University,

Hat-Yai, Songkhla 90112, Thailand

Tel. & Fax. (074) 428220